

Uppföljning åtgärdsprogram för miljömålen 2021

Uppföljning åtgärdsprogrammen för miljömål 2021

Meddelande	nummer 22:13
Referens	Elisabeth Johansson, enheten för ekologisk hållbarhet. Juni, 2022
Kontaktperson	Elisabeth Johansson, Länsstyrelsen i Jönköpings län, elisabeth.j.johansson@lansstyrelsen.se
Webbplats	www.lansstyrelsen.se/jonkoping
Fotografier	Symbolbilder.se
ISSN	1101-9425
ISRN	LSTY-F-M—22/13--SE

© Länsstyrelsen i Jönköpings län 2022

Innehållsförteckning

Inledning	6
Uppföljning.....	6
Bedömning av genomförandegrad	6
Samlad bedömning för alla program	7
Grön handlingsplan.....	9
Resultat.....	9
Analys	10
Vattnets miljömål.....	14
Resultat.....	14
Analys	16
Hälsans miljömål	19
Resultat.....	19
Analys	21
Sammanställning	24

Inledning

För att bidra till Sveriges nationella miljö kvalitetsmål har Länsstyrelserna regeringens uppdrag att ta fram regionala åtgärdsprogram för miljö kvalitetsmålen. Länsstyrelsen i Jönköping har tillsammans med andra aktörer tagit fram åtgärdsprogrammen för länet. Åtgärdsprogrammen är uppdelade så att varje program berör några miljö kvalitetsmål var, och programmen innehåller åtgärder som bidrar till måluppfyllelsen för respektive miljö kvalitetsmål. Flera aktörer är inblandade i åtgärdsarbetet. Länsstyrelsen i Jönköpings län, länets kommuner samt andra myndigheter, organisationer och företag deltar. Åtgärdsprogrammen bidrar även till att nå de globala målen för hållbar utveckling i Agenda 2030 och fri luftslivsmålen. Åtgärdsarbetet följs upp årligen.

Det är värt att poängtera att Länsstyrelsen i Jönköpings län, kommunerna och övriga aktörer även arbetar med åtgärder och insatser som ligger utanför åtgärdsprogrammen och som bidrar till en bättre miljö. Det miljö arbetet redovisas inte i denna rapport.

Denna sammanställning, som gäller för år 2021, innehåller den Gröna handlingsplanen, Hälsans miljö mål och Vattnets miljö mål. År 2021 är sista uppföljningen för nuvarande Hälsans och Vattnets miljö mål vilket medför att analyserna för dessa program blir mer omfattande.

En första uppföljning av klimatprogrammen Anpassning till ett förändrat klimat Åtgärdsprogram och Minskad klimatpåverkan genomförts under våren men ingår inte i denna sammanfattning.

Uppföljning

Åtgärdsuppföljningen av samtliga program genomförs årligen i åtgärdswebben, vilket är en webbaserad tjänst från Länsstyrelserna. I åtgärdswebben kan du själv söka ut din organisation eller andras genomförande, se www.atgärdswebben.se för mer information.

Uppföljningen syftar till att ge en lägesbild över åtgärdsarbetet, vilket även utgör underlag till det nationella arbetet med miljö kvalitetsmålen. Dessutom utgör uppföljningen underlag för Länsstyrelsen i Jönköpings läns arbete med att stödja kommunerna och övriga aktörer i åtgärdsarbetet samt för att utveckla arbetet med åtgärdsprogrammen. Samtidigt syftar uppföljningen också till att inspirera kommunerna att utveckla sitt miljö arbete. Åtgärdsuppföljningen ger en regional lägesbild över genomförandet. Utifrån den regionala bilden kan insatser göras som utvecklar arbetet hos enskilda aktörer. Genom uppföljningen kan också aktörer ta del av hur långt andra kommit och samverka med varandra.

Bedömning av genomförandegrad

Genomförandegraden av åtgärder bedöms enligt följande fyrgradiga skala:

G: Åtgärden är genomförd helt eller i huvudsak, eller har införts i löpande verksamhet

H: Åtgärden är genomförd till mer än hälften

P: Åtgärden är påbörjad men ännu inte gjord till mer än hälften

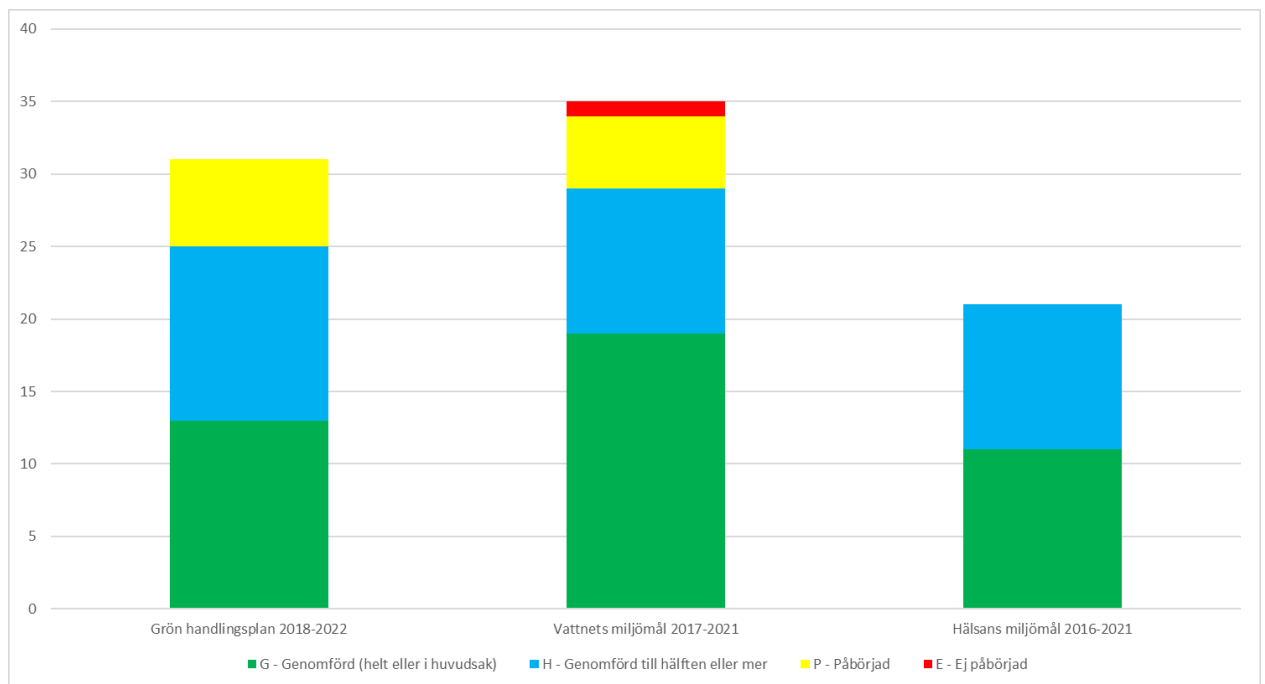
E: Åtgärden är ej påbörjad

ER: Åtgärden berör ej aktören/Ej relevant för aktören

Aktörerna bedömer åtgärderna efter läget i sin kommun eller verksamhet. Åtgärderna redovisas dels per organisation, dels som en gemensam samlad bedömning för respektive åtgärd.

Samlad bedömning för alla program

Rapporten omfattar uppföljningen av *Hälsans miljömål*, *Vattnets miljömål* och *Grön handlingsplan*. I diagrammen visas endast de åtgärder där rapportering har skett. Programmen kan innehålla fler åtgärder än vad som visas. Figur 1 visar det sammanlagda genomförandet av åtgärdsprogrammen.

Figur 1. Samlad bedömning genomförande per åtgärdsprogram, antal åtgärder.

- I den *Gröna handlingsplanen* har ungefär 80 procent av åtgärderna bedömts till mer än hälften eller helt genomförd. Tretton åtgärder har bedömts som genomförda.
- I *Hälsans miljömål* är alla åtgärder till mer än hälften eller helt genomförda. Av åtgärderna har elva bedömts som helt genomförda.
- I *Vattnets miljömål* har ungefär 83 procent av åtgärderna bedömts till mer än hälften eller helt genomförda. Nitton åtgärder har bedömts som genomförda.

Länsstyrelsen och kommunerna i Jönköpings län är de aktörer som är ansvariga eller medansvariga för flest åtgärder. Kommunerna är viktiga aktörer för åtgärdsarbetet för att nå miljömålen och de globala målen för hållbar utveckling.

Det är tydligt, utifrån aktörernas svar, att Corona-pandemi har fortsatt att påverka åtgärdsarbetet. Det är främst för *Vattnets miljömål* och den *Gröna Handlingsplanen* och för de åtgärderna som innebär utbildningsinsatser samt andra utåtriktade insatser där aktörerna har angett att åtgärderna inte har kunnat genomföras som planerat.

Tidsbrist och personalomsättningar har påverkat aktörernas möjlighet att redovisa åtgärdsuppföljningen. Alla berörda aktörer har inte redovisat sin åtgärdsuppföljning.

Den gröna handlingsplanen är år 2022 inne på sitt sista år, aktörerna behöver se över vilka insatser som behövs för att kunna öka genomförandegraden innan programperiodens slut. Länsstyrelsen kommer under året att titta över på vilket sätt vi kan bidra med ökade insatser för att möjliggöra en ökad genomförandegrad.

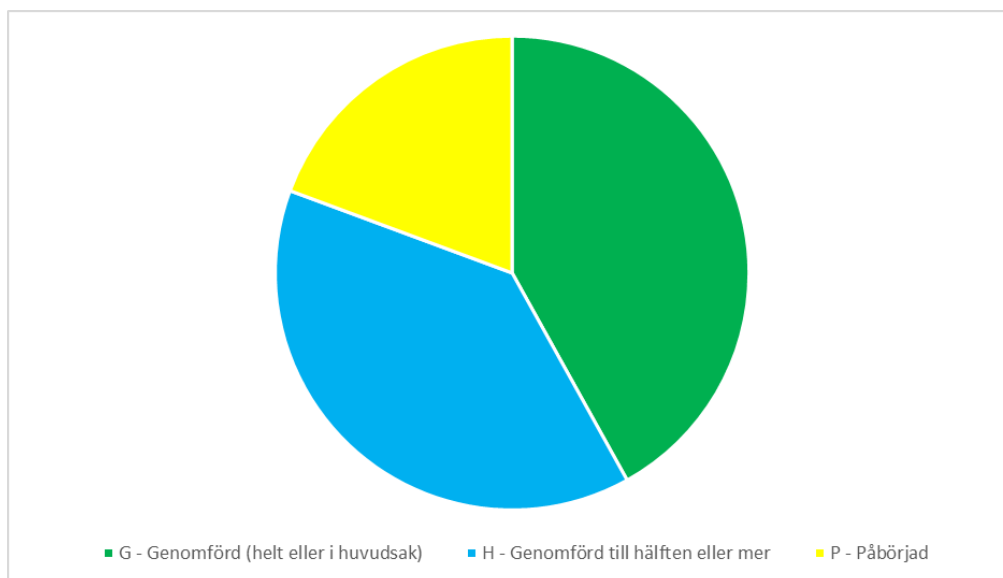
Grön handlingsplan

Grön handlingsplan, åtgärdsprogram 2018–2022 omfattar miljö kvalitetsmålen Myllrande våtmarker, Levande skogar, Ett rikt odlingslandskap och Ett rikt växt- och djurliv. Även delar av målen Levande sjöar och vattendrag och God bebyggd miljö berörs. Det finns även flera åtgärder som bidrar till de friluftslivspolitiska målen. Grön handlingsplan berör de globala målen för hållbar utveckling Agenda 2030 främst mål 11: Hållbara städer och samhällen och mål 15: Ekosystem och biologisk mångfald. Totalt innehåller Grön handlingsplan 33 åtgärder.

Det är många aktörer som på något sätt arbetar med åtgärder i Grön handlingsplan. Utöver Länsstyrelsen i Jönköpings län och länets alla kommuner är flera externa aktörer delaktiga som Lantbrukarnas riksförbund, Hushållningssällskapet, Skogsstyrelsen, Södra, Sveaskog, Biosfärområde Östra Vätterbranterna, Funktionsrätt Jönköpings län, Region Jönköpings län, Svenska golfförbundet, Svenska kyrkan, Trafikverket och Smålands turism.

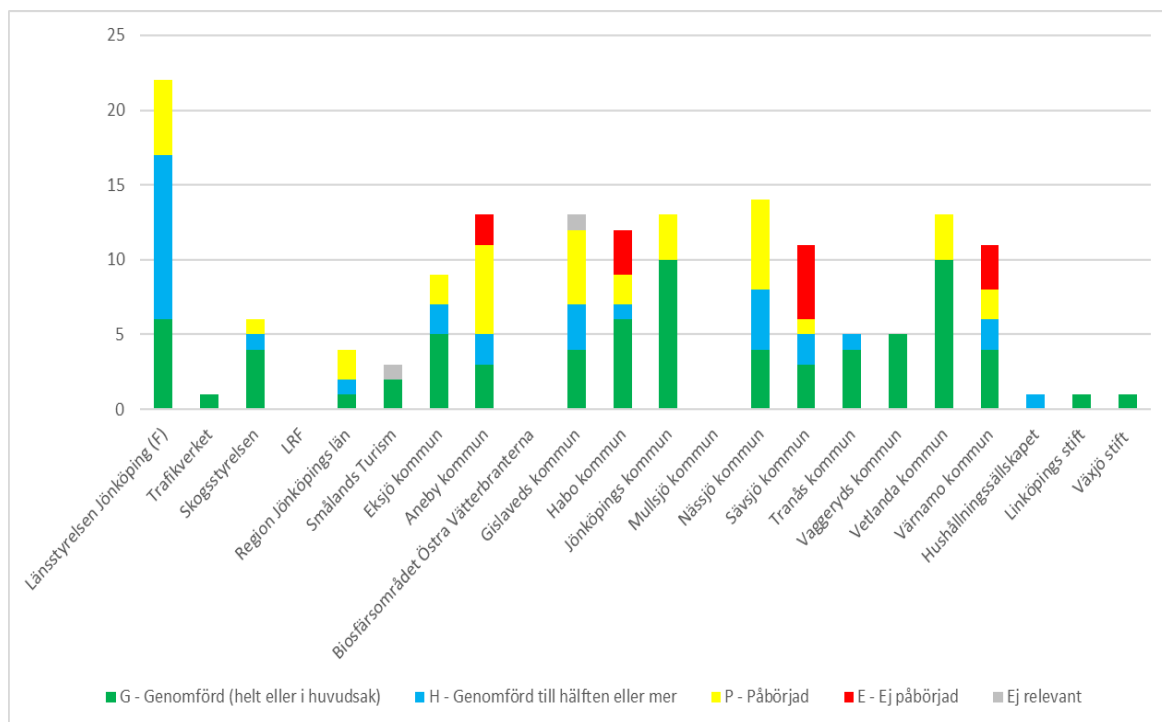
Resultat

Ungefär 80 procent av åtgärderna bedöms till mer än hälften eller helt genomförda, i jämförelse med 71 procent året innan. Antalet genomförda åtgärder har ökat från tio till tretton mellan 2020 och 2021

Figur 2. Den samlade bedömningen av genomförandet av den gröna handlingsplanen.

I diagrammet nedan visas de aktörer som har rapporterat in för 2021. Det visar också genomförandegraden samt antalet åtgärder aktören åtagit sig. Det skiljer sig mycket i hur många åtgärder respektive aktör har åtagit sig totalt. Mindre aktörer har naturligt färre antal åtgärder, medan Länsstyrelsen i Jönköpings län, som i grunden har ett brett uppdrag, står som ansvarig för ett stort antal åtgärder. Även kommunerna är stora aktörer men här skiljer det sig en hel del i hur många åtgärder respektive kommun åtagit sig. Anledningen till att staplarnas höjd varierar är att det varierar hur många respektive åtgärder aktör har åtagit sig.

Figur 3. Aktörernas genomförande av åtgärdsprogrammet Grön handlingsplan.

Analys

Det är positivt att alla åtgärder är påbörjade. Dock är det enbart ett år kvar av genomförandeperioden och det behövs ökade insatser för att få en så bra genomförandegrad som möjligt. Vi ser även att åtgärdernas möjlighet till genomförande har påverkats av pandemin. Detta får vi ha med oss i analysen. Av de åtgärder som nu är påbörjade anges pandemin som orsak till att åtgärden stannat av och inte kunnat genomföras som planeras. Detta är åtgärder nummer fyra till sex nedan. Av åtgärder är det följande åtgärder som är påbörjade:

1. Ekosystemtjänster för kommunala bolag
2. Främja barn och ungas tillgång på friluftsliv
3. Grön infrastruktur för intresseorganisationer
4. Naturvårdsinsatser för intresseorganisationer
5. Utbildning och vägledning om grön infrastruktur i planeringsprocessen
6. Vandringshinder för fisk och utter i kommunala vägnätet

Nedan anges några av åtgärder i programmet och exempel på insatser som pågår i länet.

KARTLÄGGNING AV SOCIALT VIKTIGA NATUROMRÅDEN

Syftet med åtgärden är att öka länets kunskap gällande kartläggning och värdering av viktiga friluftsområden på ett mer systematiskt sätt. Också att påbörja arbete med att få fram bättre kartmaterial där dessa områden är utpekade genom Naturvårdsverkets metod.

Metoden är framtagen i syfte att kommuner ska kartlägga naturområden som har stor betydelse för friluftsliv, rekreation och turism.

Flertalet kommuner anger att vägledning för att identifiera vilka områden som är socialt viktiga naturområden hade underlättat i arbetet framåt. Länsstyrelsen har genomfört aktiviteter i syfte till det men behöver fortsätta stödja kommunerna i arbetet. Somliga kommuner har använt andra metoder än Naturvårdsverkets eftersom de inte visste om den vid kartläggningen.

EXEMPEL PÅ INSATSER

Gislaved kommun har genomfört en enkätundersökning där vissa frågor har ställts om vilka platser är viktiga för rekreation och friluftsliv. Kommunen har även tagit fram enkäter till skolor i området om vilka områden de använder. Tillsammans med annan kunskap i ekosystemtjänster har svaren från enkäterna används i Gislaveds- och Anderstorpsområdet.

Jönköping kommun har under år 2016–2017 genomfört en kartläggning av områden genom fältbesök i alla grönområden i kommunens tätorter. Kommunen utgick ifrån 17 kvalitetord för att beskriva grönområden, kvalitetsorden kan sorteras i fyra olika grupper, dessa är: Aktiviteter, Återhämtning, Lek och Vid vatten. Kartlagret med grönområdena kan hämtas i öppen data på kommunens webbplats.

GENOMFÖR FRILUFTSAKTIVITETER RIKTADE MOT BARN OCH UNGA

Syftet med åtgärden är att skapa bättre förutsättningar för kommuner att lyfta och belysa frågor kring friluftsliv inom den kommunala verksamheten. Målet är att varje kommun ska ha en organisation och/eller person som arbetar med friluftsfrågor. Många kommuner anger att de samarbetar med organisationer inom föreningslivet bland annat byalag och olika fiskeklubbar för att ta fram och genomföra olika friluftsaktiviteter för barn och unga.

EXEMPEL PÅ INSATSER

Nässjö kommun ger ekonomisk stöttning i form av aktivitets-, administrations- och driftbidrag vilket öppnar möjligheter för föreningar att erbjuda olika aktiviteter till barn och unga året runt. I samband med utveckling av verksamheten och områden för aktiviteter har kommunen dialog med berörda föreningar i syfte att kunna erbjuda barn och unga en aktiv fritid.

Aneby kommun erbjuder friluftsaktiviteter tillsammans med bland annat fiskeklubb, byalag och idrottsföreningar. Kommunen har anordnat fiskekvällar som lovaktivitet.

EKOSYSTEMTJÄNSTER FÖR KOMMUNALA BOSTADSBOLAG

Syftet med åtgärden är att ekosystemtjänster ska stärkas och/eller etableras på mark som tillhör kommunala bostadsbolag och vid bostadsbyggande i kommunal regi. Genom att stärka ekosystemtjänster både på befintlig mark och vid nya exploateringar skapas inte bara ett attraktivt samhälle att leva och bo i, utan även möjlighet till en förbättrad grön infrastruktur. Ekosystemtjänster i samhällsplaneringen behöver visualiseras och värderas för att få genomslag.

Flertalet kommuner har tillsammans med berörda aktörer inom området tagit fram rutiner och riktlinjer för åtgärden. Tre kommuner har ännu inte fattat beslut om dessa. Det finns ett önskemål från kommunerna att få kunskap på exempel till lösningar som kan genomföras även att förenkla och koncentrera komplex och omfattande information angående åtgärden.

EXEMPEL PÅ INSATSER

I Jönköping kommun arbetar Vätterhem kontinuerligt med ekosystemtjänster eftersom det finns inkluderat i bolagets miljöpolicy. Det finns en avsatt budget för att stärka ekosystemtjänster och arbeta med naturbaserade lösningar i klimatanpassningsarbetet. Vätterhem har även genomfört olika konkreta åtgärder bland annat att påbörja en ekopark, regnvattentankar, tagit bort kantstenar vid odlingsrabatter, bygga insektshotell, plantera frukt och bär, etablera bikupor, kurser för hyresgäster, montera fler gröna tak, bygga fler komposter för hyresgästers trädgårdsavfall, hyrt hönor som förskolebarn tagit hand om och byggt pilgrimsfalksholkar.

Aneby kommun har under året lagt sedumtak på nytt sophus och cykelställ.

TILLGÄNGLIGGÖRA FRILUFTSLIV OCH FRILUFTSOMRÅDEN FÖR FLER

Syftet med åtgärden är att skapa fler tillgänglighetsanpassade natur- och friluftsområden i länet. Även att inspirera till fler friluftsaktiviteter där människor med funktionsnedsättningar kan delta. För att naturen ska vara tillgänglig för alla behöver vissa platser tillgängliggöras för personer som av olika anledningar har svårt för att ta sig ut och röra sig i naturen idag. Det kan handla om både fysiska och psykiska funktionshinder, men även språkliga begränsningar och andra svårigheter att ta till sig information. Äldre personer, personer med barnvagn, barn, personer med läs- och skrivsvårigheter människor som inte har svenska som modersmål gynnas också.

EXEMPEL PÅ INSATSER

Nässjö kommun har arbetat och kontinuerligt utvecklat Lövhults friluftsområde, under 2021 asfalterades spår, ny belysning installerades och till viss del ny sträckning. Syftet med ny asfalt var att ge tillgänglighet till rullstol och barnvagn och ny belysningen i syfte att ge en känsla av trygghet för invånare som använder spåret. Med ny sträckning är målet att erbjuda enklare upp- och nerfarter i syfte att bredda målgruppen som rör sig i området. För att bevara så mycket av naturen som möjligt har arbetet skett på befintliga slingor.

Aneby kommun inväntar beslut om ett reservat och efter beslutet ska ett arbete med att bygga tydliga entré- och informationstavlor genomföras. Informationen på området kommer vara skrivet i olika språk med basering på språk som talas mest frekvent av nysvenskar i Aneby.

ANVÄNDA FRAMTAGNA KUNSKAPSUNDERLAG SOM PRIORITERINGSUNDERLAG I NATURVÅRDSARBETE

Syftet med åtgärden är att berörda aktörer ska använda redan framtagna underlag som stöd vid prioriteringar i naturvårdsarbetet. Användande av underlagen ska bidra till väl plane-

rade åtgärder samt att en större hänsyn tas till naturvärden vid olika åtgärder. Aktörerna som arbetar med åtgärden är Länsstyrelsen, som kommer fortsätta projektet, kommunerna i länet, Trafikverket, Skogsstyrelsen och Hushållningssällskapet. Arbetet för åtgärden går framåt som visas av att majoriteten av aktörerna har angett ett G (genomfört) och H (halv-vägs genomfört eller mer). Men de aktörer som jobbar med åtgärden har även angett att de behöver mer stöttning och kunskap för hur de ska använda kartsikten och specifikt kartsikten relevant för lokalt naturvårdsarbete. Åsikterna om sikten är blandade, vissa aktörer har hittat användning för dem medan andra aktörer inte använt dem. De aktörer som inte använt dem anger att de är svåra att arbeta med och mer kunskap och vägledning behövs för detta område.

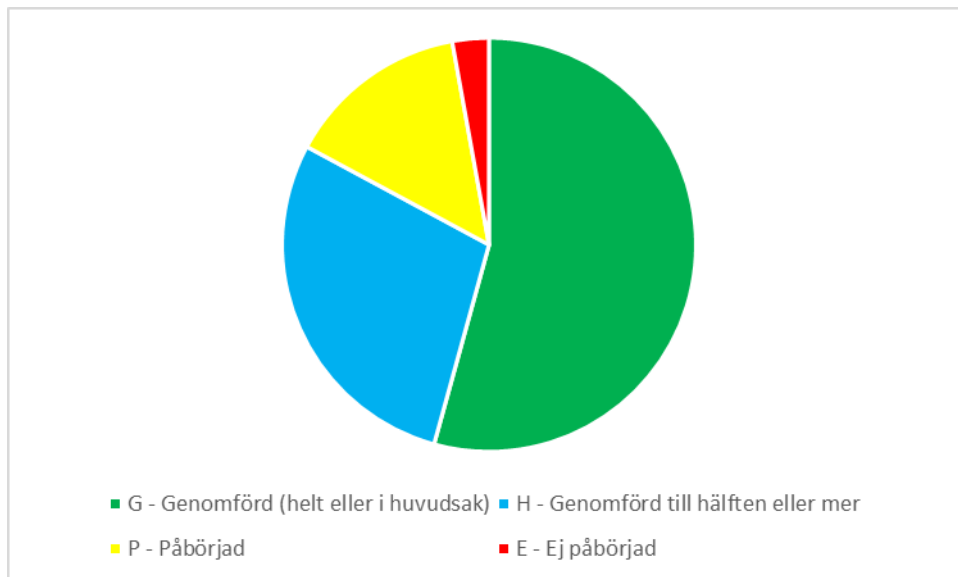
Vattnets miljömål

Vattnets miljömål, åtgärdsprogram 2017–2021 som omfattar miljökvalitetsmålen Bara naturlig försurning, Ingen övergödning, Levande sjöar och vattendrag samt Grundvatten av god kvalitet. Programmet berör de globala målen för hållbar utveckling Agenda 2030 främst mål 6: Rent vatten och sanitet samt mål 15: Ekosystem och biologisk mångfald. Totalt innehåller åtgärdsprogrammet för Vattnets miljömål 35 åtgärder.

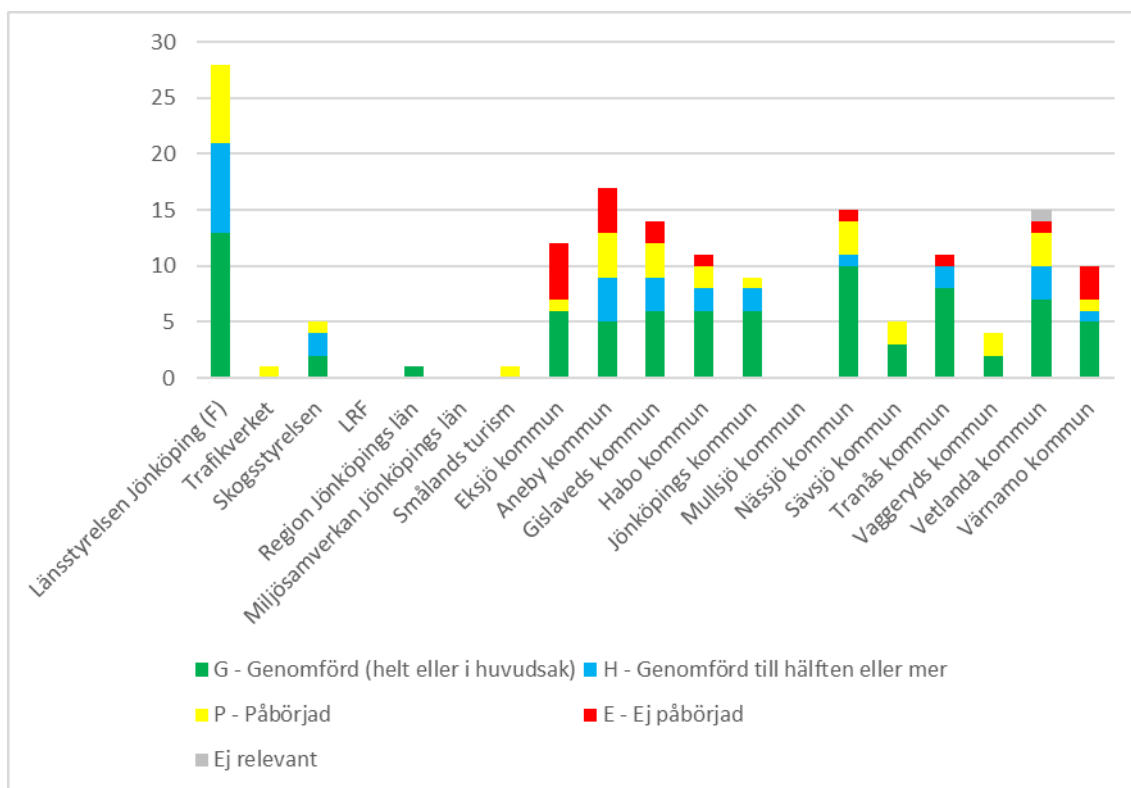
Åtgärdsuppföljningen har genomförts av länets kommuner, Länsstyrelsen i Jönköpings län, Region Jönköpings län, Skogsstyrelsen, Lantbrukarnas riksförbund (LRF), Trafikverket samt Miljösamverkan Jönköpings län. I åtgärdsprogrammet för vattnets miljömål är Länsstyrelsen i Jönköpings län den aktör som är ansvarig eller medansvarig för flest åtgärder. Därefter kommer kommunerna, som har en stor andel åtgärder i åtgärdsprogrammet.

Resultat

Uppföljning har skett av programmets 35 åtgärder. Åtgärdsuppföljningen för 2021 visar att samtliga åtgärder som har följts upp har kommit i gång utom en och 83 procent av åtgärderna har bedömts till mer än hälften eller helt genomförda, i jämförelse med 80 procent året innan, antalet genomförda åtgärder har ökat från tretton till nitton mellan 2019 och 2020.

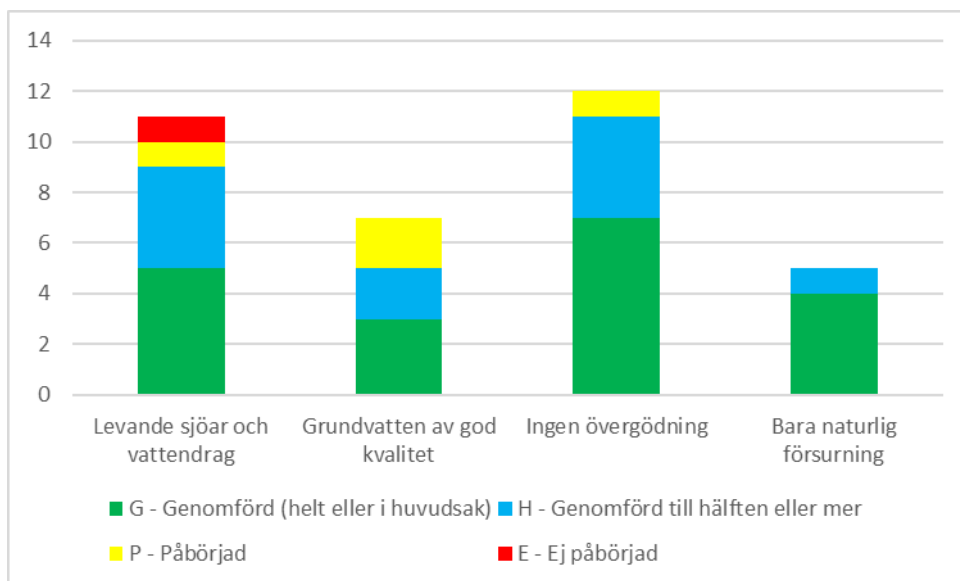

Figur 4. Den samlade bedömningen av genomförandet av åtgärdsprogrammet Vattnets miljömål.

Figur 5. Aktörernas genomförande av åtgärdsprogrammet Vattnets miljömål.

Anledningen till att staplarnas höjd varierar är att det varierar hur många åtgärder aktörerna har åtagit sig.

Figur 6. Genomförandegraden per miljömål i åtgärdsprogrammet för Vattnets miljömål.

Analys

Genomförandegraden för den här programperioden är högre än för den tidigare perioden (Vattnets miljömål 2011–2015). Det kan både vara en indikation på att det var en rätt prioritering av åtgärder i programmet och att vattenfrågan har fått en större tyngd under de senaste åren. Åtgärdsprogrammet har bidragit till en ökad samverkan och att flera viktiga insatser har genomförts i länet.

PANDEMIN HAR PÅVERKAT GENOMFÖRANDEGRADEN

Flera åtgärder i åtgärdsprogrammet handlar om informationsspridning. I och med Corona-pandemin var det flera informationsinsatser som inte kunde genomföras som planerat. Detta har påverkat genomförandegraden för flera åtgärder. Ett exempel på det är åtgärden ”Utveckling av lokalt fiskevårdsarbete” där Länsstyrelsen skulle ha genomfört sin del inom ramen för projektet ”Lokala vatten och fiskevårdsåtgärder”. Slutfasen av projektet har fått flyttats fram till år 2022, ett år efter programperiodens slut. Åtgärden bedöms i slutuppföljningen som H (genomförd till mer än hälften) men kommer alltså att bli helt genomförd, dock inte inom programperioden.

Den enda åtgärden i programmet som har blivit bedömd som E (ej påbörjad) är också en informationsåtgärd: ”Vattenhänsyn för entreprenörer”. Länsstyrelsen är huvudansvarig för åtgärden och har inte kunnat anordna de utbildningar som planerats på grund av pandemin. I och med att Länsstyrelsen inte har anordnat någon utbildning så har inte kommunerna haft möjlighet att genomföra sin del av åtgärden.

FÖRSURNING OCH ÖVERGÖDNING

Alla åtgärder inom Bara naturlig försurning har kommit mer än halvvägs och de flesta är helt genomförda. Det var dock relativt få åtgärder inom Bara naturlig försurning. Det beror på att det pågår viktiga åtgärder mot försurning utanför åtgärdsprogrammet, dels kalkning vilket motverkar försurningens negativa miljöeffekter samt åtgärder för att minska utsläppen av förorenande ämnen. Åtgärder för utsläppsminskningar återfinns främst i åtgärdsprogrammet för Minskad klimatpåverkan. Eftersom mycket av de föroreningar som orsakar försurning har sitt ursprung utanför Sverige är internationella utsläppsavtal och åtgärder nödvändiga för att målet ska kunna nås i länet.

En åtgärd som redan i remissen fick ett ganska svagt stöd är övergödningsåtgärden om kommunala VA-rådgivare. Flera kommuner svarade i remissen att det är en bra åtgärd och en viktig fråga att jobba med men att det saknas resurser. Länsstyrelsen bedömde dock åtgärden som viktig och lät den stå kvar i programmet i förhoppningen att förutsättningarna under programperioden skulle förbättras. Vid slutuppföljningen var det dock enbart Gislaveds kommun som har påbörjat åtgärden. Kommunen har ett beslut på att införa rådgivare, dock har arbetet inte kommit i gång ännu.

Övriga åtgärder inom Ingen övergödning och samtliga åtgärder inom miljömålet Bara naturlig försurning har genomförts till mer än hälften vilket är en mycket bra genomförandegrad. Flera av åtgärderna inom Ingen övergödning kopplar till vattenförvaltningens åtgärdsprogram vilket kan förklara den höga genomförandegraden.

KOPPLING TILL VATTENFÖRVALTNINGENS ÅTGÄRDSPROGRAM

Åtgärder för vatten genomförs inte bara inom ramen för åtgärdsprogrammet för Vattnets miljömål utan även genom vattenförvaltningens åtgärdsprogram (2016–2021). 15 av åtgärderna, cirka 40 procent, hade en tydlig koppling till vattenförvaltningsåtgärderna. Genomförandegraden bland de åtgärderna är hög, nio av de femton är helt genomförda medan bara en inte har kommit längre än till påbörjad. Det är åtgärd nio för Le-vande sjöar och vattendrag, ”Utveckling av samlad åtgärdsplan för vatten”, som bara är påbörjad under genomförandeperioden. Dock fortsätter arbetet med åtgärdsplanen vilket innebär att åtgärden kan komma att genomföras i efterhand.

En annan åtgärd med koppling till vattenförvaltningens åtgärdsprogram är åtgärd elva ”Dagvattenstrategi och recipientklassning”. Åtgärden går ut på att kommunerna under genomförandeperioden ska ta fram en dagvattenstrategi samt genomföra en recipientklassning för de vattenförekomster som inte uppnår god ekologisk status, samt för de recipienter som tar emot en hög andel dagvatten. Åtgärden bedöms som genomförd till mer än hälften då nästan hälften av kommunerna helt har genomfört åtgärden. Tre ytterligare kommuner har tagit fram en dagvattenstrategi men är inte klar eller har inte påbörjat en klassning. I vattenförvaltningsåtgärden ingår enbart delen att ta fram en dagvattenplan.

Generellt så är genomförandegraden högre bland de åtgärder som har kopplingar till vattenförvaltningen än åtgärderna som helhet i programmet. Det är ingen överraskning då vattenförvaltningens åtgärder är rättsligt bindande.

GRUNDTVATTEN OCH VATTENFÖRSÖRJNING

Under programperioden inföll den mycket torra sommaren 2018 då det blev tydligt att även vi i Sverige kan drabbas av vattenbrist och att det kan få tydliga konsekvenser för både natur och samhälle. Sedan dess har särskilt dricksvattenfrågan lyfts allt mer.

En åtgärd handlar om dricksvatten det är åtgärden om ”kommunala vattenförsörjningsplaner”. Slutuppföljningen visar att hälften av länets kommuner har en färdig vattenförsörjningsplan eller är i slutfasen med att ta fram en sådan. Det är en bra grund för att fortsätta jobba vidare med denna viktiga fråga.

Länsstyrelserna har fått i uppdrag att ta fram regionala vattenförsörjningsplaner och särskilda bidrag för en tryggad tillgång till dricksvatten har införts. Länsstyrelsen beslutade om en ny regional vattenförsörjningsplan under hösten 2021. Planen är inte en enbart dricksvattenplan utan lyfter även andra vattenbehov. Arbete fortgår löpande med att upp-datera och implementera planen.

Trots att grundvattentillgången är en så aktuell fråga så är det ändå två grundvattenåtgärder som vid programperiodens slut inte har mer än påbörjats. Det är åtgärderna ”Tillgängliggörande av analysresultat” och ”Utökning av antalet övervakningsplatser”. En stor anledning till detta är att under slutet av programperioden framkom det information om att SGU planerar för två nationella projekt med stora likheter till dessa åtgärder i åtgärdsprogrammet. Med anledning av detta avstannade arbetet med de två åtgärderna för att invänta mer information från SGU. SGUs projekt hann inte igång innan programperiodens slut vilket är anledningen till att genomförandegraden bara blir P (påbörjad) för dessa två åtgärder.

FRAMTIDEN

Ett nytt åtgärdsprogram är under framtagande och kommer att gälla mellan åren 2023 och 2027. Till skillnad från det gamla programmet kommer det inte att innehålla åtgärder med en tydlig koppling till vattenförvaltningens åtgärdsprogram. De kommer i stället att komplettera varandra. Vattenförvaltningens samrådsförslag på åtgärdsprogram (som ska gälla 2022–2027) har fungerat som underlag i arbetet med framtagandet av det nya programmet.

Även den nya regionala vattenförsörjningsplanen har fungerat som underlag. Vattenförsörjningsplanen har en lista på möjliga åtgärder och de som lämpar sig i Vattnets miljömål har lagts till i programmet.

Det nya åtgärdsprogrammet har en större inriktning på dagvatten och på vattenförsörjning än det förra. Det har även en tydligare koppling Agenda 2030.

Samverkan och utbyte av information är viktigt för att det blir rätt insatser som genomförs med störst miljönytta. Många av åtgärdsförslagen i det nya programmet är inriktat på att öka samverkan och erfarenhetsutbytet mellan olika aktörer.

Hälsans miljömål

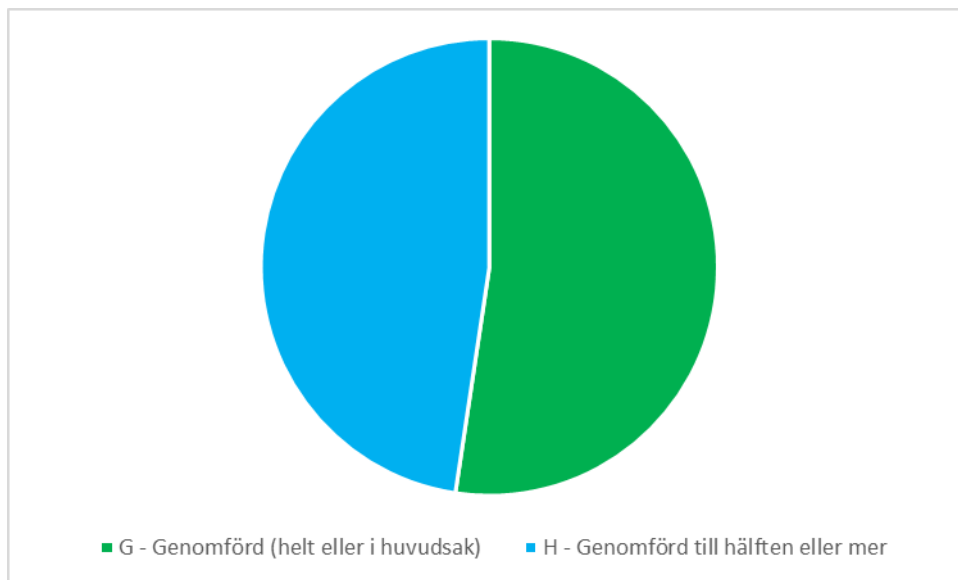
Åtgärdsprogrammet Hälsans miljömål har pågått under åren 2016–2021. Programmet bidrar till att nå miljö kvalitetsmålen Frisk luft, Giftfri miljö, Skyddande ozonskikt och Säker strålmiljö. Programmet bidrar även till de globala målen för hållbar utveckling: mål 3 Hälsa och välbefinnande, mål 9 Hållbar industri, innovationer och infrastruktur, mål 11 Hållbara städer och samhälle, mål 12, Hållbar produktion och konsumtion, mål 13 Bekämpa klimatförändringen samt mål 15 Ekosystem och biologisk mångfald.

Åtgärdsuppföljningen har genomförts av länets kommuner, (Aneby kommun har inte åtagit sig några åtgärder i Hälsans miljömål), Länsstyrelsen i Jönköpings län, Region Jönköpings län, Luftvårdsförbundet samt Miljösamverkan Jönköpings län. I Hälsans miljömål är kommunerna de aktörer som är ansvariga eller medansvariga för flest åtgärder.

Programmet innehåller totalt 23 åtgärder. Åtgärden utreda förutsättningar för en kemikaliestrateg har stoppats under programperioden då det beslutades att inte arbeta vidare med åtgärden. Halvvägs i programperioden gjordes en fördjupad utvärdering av programmet och dess åtgärder. Halvvägsavstämningen föranledde inga ändringar i åtgärderna.

Resultat

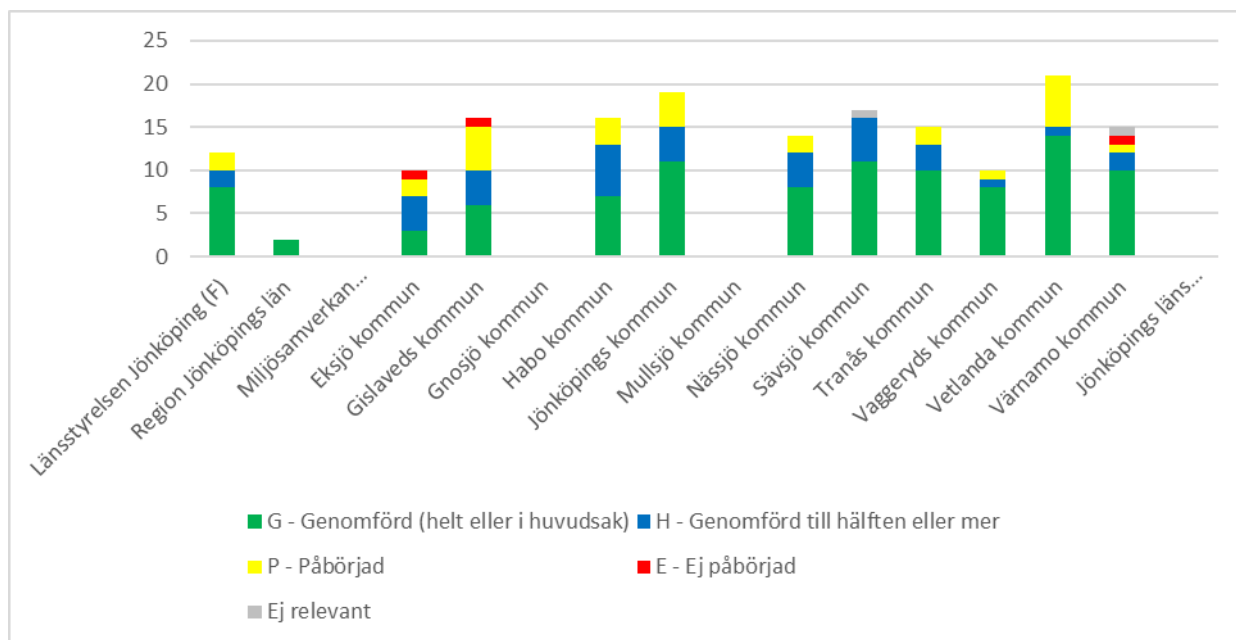
Under 2021 har uppföljning skett av 21 åtgärder. Åtgärdsuppföljningen visar att samtliga åtgärder har bedömts till mer än hälften eller helt genomförda, i jämförelse med 86 procent året innan. Det är positivt att alla åtgärderna har en genomförandegrad till mer än hälften eller genomförd. Antalet genomförda åtgärder har ökat från nio till elva till mellan 2020 och 2021.

Figur 7. Den samlade bedömning av genomförandet av åtgärdsprogrammet Hälsans miljömål.

Diagrammet visar antalet åtgärder per aktör för de aktörer som rapporterat in. Det visar också genomförandegraden för de åtgärder respektive aktör åtagit sig. Anledningen till att staplarnas höjd varierar är att det varierar hur många åtgärder aktörerna har åtagit sig.

Genomförandegraden är hög hos majoriteten av aktörerna, och det är enbart en liten del av aktörerna som rapporterat att åtgärder ännu ej påbörjats.

Figur 8. Aktörernas genomförande av åtgärdsprogrammet Hälsans miljömål.

Diagrammet visar varje åtgärd för sig, hur många som åtagit sig åtgärden och genomförandegraden utifrån respektive aktörs svar.

Det är totalt tio åtgärder som bedömts som H (genomförd till hälften eller mer) efter programperioden. Flera av åtgärderna innebär insatser som sträcker sig efter att den här programperioden är avslutad och där det behövs ett försatt kontinuerligt arbete.

1. Arbete med saneringsåtgärder av riskklass 1-objekt
2. Arbete med saneringsåtgärder av riskklass 2-objekt
3. Förorenade områden orsakade av pågående verksamheter ska inventeras och riskklassas enligt MIFO fas 1
4. Undersökningar av potentiellt förorenade områden vid nedlagda eller pågående verksamheter i riskklass 1 och 2 motsvarande MIFO fas 2
5. Fasa ut farliga kemikalier
6. Kontroll av informationskravet i REACH
7. Fördjupad genomlysning av God bebyggd miljö i översiktsplanen
8. Grönstrukturplaner/ program
9. Kommunala kulturmiljöunderlag och kulturmiljöprogram
10. Solskydd på skolgårdar, förskolegårdar och fritidshem

Analys

Under åren som Hälsans miljömål har pågått har det hänt mycket inom miljöområdet. De globala hållbarhetsmålen Agenda 2030 har kommit och pekat ut en riktning för hållbar utveckling. Agenda 2030 har inom många verksamheter medfört ett ökat intresse för miljö- och hållbarhetsfrågor.

Kommunerna är den största aktören för genomförande av åtgärder i programmet och kommunerna utgör en viktig del i genomförandet av miljömålen på lokal nivå. Åtgärdsprogrammet har bidragit till mycket värdefullt arbete kring miljömålen i länet. Dock har programmet inte varit utformat för att på ett tydligt sätt kunna mäta effekterna på åtgärderna. För flera åtgärder går effekten först att utläsa i framtiden eftersom de är formulerade som långsiktiga mål. Även om effekterna inte alltid är mätbara är de nog så viktiga.

Miljömålen och hållbarhetsfrågorna har fått större utrymme i kommunernas översiktsplanering. I Hälsans åtgärdsprogram har det funnits åtgärder kopplade till kommunernas planarbete. Länsstyrelsen har i sin tillsynsvägledande roll arbetat aktivt genom plansamråd och konferenser. Kommunerna arbetar aktivt med frågorna och under programperioden har flera kommuner tagit fram nya översiktsplaner och implementerat rutiner för planbesked.

Även inom kulturmiljöområdet har Länsstyrelsen bedrivit ett riktat arbete mot till kommunerna för att stärka och lyfta kulturmiljöfrågorna både från kulturmiljöenheten samt samhällsbyggnadsenheten. Kommunernas arbete har gått framåt, flera kommuner har en antikvarisk kompetens eller köper in tjänsten vid behov. Dock har kommunerna inte kommit lika långt i genomförandet av att ta fram kommunala kulturmiljöunderlag och program.

SATSNINGAR INOM GRÖN INFRASTRUKTUR

Under programperioden har de gröna frågorna lyfts tydligare både genom nationella uppdrag, styrmedel och andra satsningar. Detta har bidragit till en ökad kunskap om till exempel ekosystemtjänsternas betydelse och takten har ökat när det gäller genomförande av åtgärder för grön infrastruktur. Detta speglas genom att de gröna miljömålen har fått större fokus hos kommunerna samt att statliga bidrag som LOVA och LONA har medfört satsningar och det visar sig i åtgärden "Insatser för grönstrukturen" där alla aktörer som åtagit sig åtgärden genomfört den. Detta har medfört att flera satsningar har genomförts runtom i länet som tillgängliggöra tätortsnära natur och insatser för pollinatörer genomförs. Dock återstår en del kring planer och program både för grönstruktur och kulturmiljön.

När det gäller åtgärden om ekologisk kompetens på kommunerna så saknas den i flertalet fall. Att det finns kompetens hos kommunerna att tillgå är viktigt för att inte frågorna ska glömmas bort. Då kommunernas ekologiska kompetens varierar kan det påverka förutsättningar att ta tillvara ekologiska värden på ett hållbart sätt i fysisk planeringen och i efterföljande beslut. Arbetet med att förstärka kulturmiljön bidrar till att stärka den biologiska mångfalden och bevara det biologiska kulturarvet och vice versa. I länet har projektet kulturmiljö vid vatten medfört att kunskapen om dessa miljöer förbättrats.

Den gröna handlingsplanen började gälla 2018 och har kopplat samman uppdragen kring miljömål, grön infrastruktur och friluftslivet och medfört att fler perspektiv och mål sammanfogas.

UTVECKLINGEN FÖR FÖRORENADE OMRÅDEN

Flertalet av de åtgärder som bedömts till H (genomförd till hälften eller mer) avser arbetet med insatser inom förorenade områden. Ett arbete som är långsiktigt och inte nås under en programperiod. Resultatet visar att länsstyrelsens och kommunernas insatser inom förorenade områden har gått framåt. Under programperioden har kommunerna samt länsstyrelsen lyft utmaningar med resurs- och kompetensbrist samt att få till åtgärder inom flera områden. Därmed behövs ett flyttat fokus från det inventeringsarbete som pågått under flera år till att åtgärda fler förorenade områden. Länsstyrelsen har genomfört flera tillsynsvägläggande insatser och Miljösamverkan Jönköpings län har tagit fram ett handläggarstöd. Arbetet med förorenade områden är en viktig del för att nå miljökvalitetsmålet en giftfri miljö och därför finns åtgärder med i även kommande program.

FASA UT FARLIGA KEMIKALIER

Arbetet med att fasa ut och ersätta farliga kemikalier är ständigt aktuellt. Kommunerna och region Jönköpings län har under programperioden arbetat med att inventera och ersätta produkter inom sina verksamheter samt att använda sig av olika miljöcertifieringssystem vid om- och nybyggnation. En sammanställning från projektet Fasa ut farliga kemikalier (som är del i åtgärden med samma namn) visar att målet, att minska användningen av farliga kemikalier med 20 procent mellan år 2015 och 2020, har inte uppnåtts. I stället visar resultatet på en ökning i användningen av farliga kemikalier med 14 procent (eller 25 procent om man endast gör jämförelsen för de 32 företag som redovisat både för år 2015 och 2020 och korregerar för företagets produktion). Målet att minst 20 procent av företag som använder farliga kemikalier ska ha minskat användningen i förhållande till sin produktion år 2020 jämfört med 2015, har dock uppnåtts. Av de 32 företag som lämnat uppgifter för 2015 och 2020 så har 59 procent av företagen (19 företag) minskat och 41 procent (13 företag) ökat sin användning av farliga kemikalier i förhållande till produktionen. Att resultatet samtidigt visar på en ökning med 25 procent i användning av farliga kemikalier i förhållande till produktionen förklaras av att det är några företag som har ökat sin användning förhållandevis mycket under perioden. En nationell sammanställning gällande undersökningar av farliga ämnen i slam från avloppsreningsverket, visar att dessa ämnen minskar, vilket tyder på att kemikaliekontrollen har haft en positiv effekt¹.

SOLSKYDD

För åtgärden ”solskydd på skolgårdar, förskolegårdar samt fritidshem” anger flera kommuner att inventering skett samt att det planeras för solskydd vid nybyggnation men det finns inte ett likande arbete för redan befintliga miljöer. Hudcancer är den cancerform som ökar mest i Sverige². Barns och ungas hud är extra känslig och det är därför mycket viktigt att utemiljön erbjuder skugga i de utemiljöer där barn vistas när solen står som högst. Fortsatta åtgärder kring barn och ungas utomhusmiljöer kommer att finnas med i kommande hälsans åtgärdsprogram.

¹ Sveriges miljömål

² Sveriges miljömål

FRAMTIDEN

Nytt åtgärdsprogram är nu under framtagandet, programmet har tydligare koppling till Agenda 2030 och då kopplingen mot framför allt mål 12 Hållbara städer och samhällen som ses som ett nyckelmål för att nå en hållbar utveckling. Mål 11 Hållbar konsumtion och produktion lyfts fram som ett av de mål där Sverige har störst utmaningar. Vår konsumtion fortsätter att öka, efter en nedåtgående trend under pandemin. Det finns därför flera åtgärder kopplat till hållbar konsumtion, förebyggande och minskning av avfall och cirkulär ekonomi i kommande program.

I kommande program jämfört med tidigare Hälsans miljömål så finns det en tydligare koppling mot social hållbarhet. I agenda 2030 finns ett grundläggande budskap att ingen ska lämnas utanför vilket vi har haft med oss i framtagandet av åtgärder, samt även att barnperspektiv tydliggörs. Det är även viktigt att lyfta jämlikhet inom arbetet med miljörelaterad hälsa, detta bör finnas med som utgångspunkt i arbetet med åtgärder som rör till exempel samhällsplanering.

För att få en bra start på kommande åtgärdsprogram är förankring av programmet viktigt. Åtgärder behöver implementeras i aktörernas planer och budget för att öka möjligheterna till en hög genomförandegrad under programperioden.

En utmaning för Hälsans åtgärdsprogram är att nå fler aktörer med åtgärdsprogrammet, programmet riktar sig främst mot kommunerna och deras bolag, länsstyrelsen och regionen.

Flera av åtgärder gynnas av en samverkan och utbyte av erfarenheter mellan åtagande aktörer. Viktiga aspekter att ta med i det fortsatta arbetet som fortskrider är att förbättra samverkan och samordningen, speciellt kring de åtgärder där flera olika aktörer är delaktiga och beroende av varandras insatser för att komma vidare i arbetet.

Sammanställning

Hälsans miljömål: Sammanvägd bedömning

Åtgärd	Genomförande-grad
Antikvarisk kompetens på kommunerna	G
Arbete med saneringsåtgärder av riskklass 1-objekt	H
Arbete med saneringsåtgärder av riskklass 2-objekt	H
Ekologisk kompetens	G
Fasa ut farliga kemikalier	H
Fördjupad genomlysning av God bebyggd miljö i översiktsplanen	H
Förorenade områden orsakade av pågående verksamheter ska inventeras och riskklassas enligt MIFO fas 1	H
Grönstrukturplaner/ program	H
Insatser för grönstrukturen	G
Kemikalier i förskolan	G
Kommunala kulturmiljöunderlag och kulturmiljöprogram	H
Kontroll av informationskravet i REACH	H
Rutin för arbetet med planbesked	G
Samverkan för ökad tillämpning av annan teknik än schaktning och deponeering vid sanering	G
Solskydd på skolgårdar, förskolegårdar och fritidshem	H
Undersökning av kvicksilver i fisk	G
Undersökningar av potentiellt förorenade områden vid nedlagda eller pågående verksamheter i riskklass 1 och 2 motsvarande MIFO fas 2	H
Utbildning av bygginspektörer, bygglovshandläggare och miljöinspektörer om rivningsavfall	G
Utfasning av farliga ämnen i byggbranschen	G
Åtgärda buller i utomhusmiljön vid förskola/skola/ fritidshem	G
Ökad återvinning av avfall	G

Vattnets miljömål: Sammanvägd bedömning

Åtgärd	Genomförande-grad
Tillsynsinsats på miljöfarliga verksamheter som påverkar vattenförekomster	G
Aktuella vattenskyddsområden	H
Ansökan om markkalkning	G
Askåterföring	G
Beredskapsplaner och övning	G
Dagvattenstrategi och recipientklassning	H
Demonstrationsområde	G
Fortsatt ytvattenkalkning och uppföljning	G
Framtagande av VA-plan	G
Fysisk planering och miljökvalitetsnormer för vatten	G
Förenklad fiskevårdsplan	H
Greppa näringen	G
Information om anläggande av våtmarker	H
Information om förurning och kalkning	G
Information om ny teknik inom jordbruksområdet	G
Information till allmänheten om värden i sjöar och vattendrag	H
Information till fastighetsägare med enskilt dricksvatten	G
Inventering av vandringshinder vid enskilda vägar	G
Kommunala VA-rådgivare	P
Kommunala vattenförsörjningsplaner	G
Restaurering av övergödda sjöar och vattendrag	G
Skyddsnivå enskilda avlopp	G
Tillgängliggörande av analysresultat	P
Tillsyn av ledningsnätet	G
Tillsynsvägledning enskilda avlopp	G
Underlag för prioritering av förorenade områden utifrån grundvattenförekomst	H
Uppföljning av Skogsstyrelsens föreskrifter om skogsbränsleuttag och näringskompensation	H
Utveckling av lokalt fiskevårdsarbete	P
Utveckling av Samlad Åtgärdsplan för vatten	P

Åtgärd	Genomförande-grad
Utökning av antalet övervakningsplatser	P
Vattenhänsyn för entreprenörer	E
Vattenutbildning på berörda gymnasieskolor	G
Åtgärder i vattendrag – utbildning för markägare	H
Åtgärdsgrupper bildas i länet	H
Tillsynsvägledning jordbruk	H
Skyddsnivå enskilda avlopp	P

Grön handlingsplan: Sammanvägd bedömning

Åtgärd	Genomförande-grad
Anordna tematräffar inom natur- och kulturturism	G
Använda framtagna kunskapsunderlag som prioriteringsunderlag i naturvårdsarbetet	H
Ekosystemtjänster för företag	G
Ekosystemtjänster för kommunala bostadsbolag	P
Frühuggning av skyddsvärda träd	G
Främja barn och ungas tillgång till friluftsliv	P
Genomför friluftss aktiviteter riktade mot barn och ungdomar	H
Grön infrastruktur i regional strukturbilder	P
Information om ekosystemtjänster	G
Hälsoekonomi och friluftsliv	H
Hänsyn till friluftsliv i kommunala skogsbruksplaner	G
Implementera den regionala strategin för bevarande av värdefulla vatten	H
Information om medel att söka	H
Invasiva främmande arter på land och i vatten	H
Karaktärisering av landskapsstrukturer	H
Kartläggning av socialt viktiga naturområden	H
Natur- och kulturvärden i landskapsperspektiv	G
Naturvårdsinsatser för intresseorganisationer	P
Organisation och ansvar för ett utvecklat friluftsliv	G
Se över hur föreskrifter inom befintliga naturreservat påverkar friluftslivet	G
Tackbrev för insatser i landskapet	G
Tillgängliggör friluftsliv och friluftsområden för fler	H
Information till markägare om alternativa skogsbruksmetoder	G
Utbildningar om planering och skötsel av kommunernas ruderalmarker, gräsytor eller andra "stadsmarker"	H
Utbildning och vägledning om grön infrastruktur i planeringsprocessen	P
Utdikad torvmark - kartläggning och åtgärder	H
Utvecklingen på landsbygden - vart är vi på väg?	G
Vandringshinder för fisk och uter i kommunala vägnätet	P
Viltstammar i balans	G

Åtgärd	Genomförande- grad
Öka andelen lövskogar och tallskogar på kommunägd mark	H
Öka kunskapen om allemansrätten	G

Länsstyrelsen
i Jönköpings län